

דף יג

'אם תרם הראשון כשיעור אין תרומת השני תרומה, ואם לא תרם כשיעור – תרומת השני תרומה'. רש"י מפרש 'כשיעור' – אחד מחמשים, אבל תרם אחד מששים, תרומת השני תרומה. ודעת רבנו גרשום שאפילו אחד מששים בכלל 'כשיעור' שאמרו חכמים הוא. ובירושלמי (תרומות ג, ב) יש מפרשים 'כשיעור' – כשיעור שתרם חברו, שכיון שכיוונו לאותו שיעור, הרי הראשון עשה שליחותו ותרומתו תרומה (וע"ע פירושים נוספים בירושלמי, בר"ש וברש"ס).

'רבי יהודה אומר הולד עושה תמורה, דאמר קרא יהיה לרבות את הולד'. וא"ת לרבי יהודה לא לכתוב קרא לא 'הוא' ולא 'יהיה'. ויש לומר שאילולא 'יהיה' לרבות הייתי ממעט ולד מ'תמורתו' – ולד תמורתו, כשם שממעטים תמורת תמורתו (שפת אמת).

'הציבור והשותפין אין עושין תמורה שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר'. משמע שלולא קרא היו השותפים ממירים, ואעפ"י שאין לכל אחד אלא חלק מהבהמה והלא אין ממירים אברים – צריך לומר כיון שממירים יחדיו הרי זה כאדם אחד הממיר [אך יש לומר שתלוי הדבר בספק הגמרא בקדושין ז שמא 'שני חציין בפרוטה' נחשב כמקדש לחצאין, ואף כאן הרי זו כהמרת שני חצאים ואין אני קורא בו 'בהמה בבהמה']. גם יש לומר שלכל שותף יש חלק בכל הבהמה, ואין זה כאברים (ע"ן רפ"ה דנדרים. גליונות קהלות יעקב. וכן כתב להוכיח מכאן בקה"י סוטה א. והביא כן מספר דבר אברהם יד). ולדברי התוס' (כו.) שאעפ"י שאין תמורה באברים אבל יש תמורה בחצי בהמה, מעיקרא לא קשה.

'יכול יהו קדשי בדק הבית עושין תמורה...'. יש מקשים הלא רק הבעלים עושים תמורה, והלא קדשי בדק הבית של הקדש הם ומי יעשה בהם תמורה. אכן יש לדון שמא הגובר נחשב כ'בעלים', וכבר נחלקו בירושלמי האם גזבר ההקדש דינו כבעלים לענין הלכות שונות, אם לאו. ויש מי שכתב שזה שצריך תמורה ע"י הבעלים, אינו אלא משום שאין אדם מתפיס בדבר שאינו שלו (כלשון הגמרא ט:), כלומר בגלל עיכוב בעל הקרבן, וא"כ כשהבעלים מרשים ואין עיכוב מצדם יכול כל אדם להמיר [וזהו 'כל הרוצה להמיר יבוא וימיר' – נתינת רשות גרידא, ולא מסירת כח בעלות להמיר], ועל כן הקדש בדק הבית שעיקר יעודו ומטרתו לפדיון על ידי כל אחד ואחד, הרי זה כאילו ההקדש מרשה לכל הרוצה להמיר לעשות כן (עפ"י יהגה האריה).

לפי זה צריך לפרש הדין שאין כהן ממיר בבכור מפני שתחילת הקדושה לא היתה ברשותו (ז:) – והלא אין זה גרוע מאיש זר שיכול להמיר אם ניתנת לו הרשות – שגורת הכתוב היא שאין הבכור בר תמורה לאחר שיצא מרשות בעליו, ולא משום חסרון בעלות, וכפי שצדד בזה בקהלות יעקב סוסי"ג.

פרק שני; דף יד

'קרבנות היחיד חייבין באחריותן'. משמע מרש"י שקרבן יולדת קבוע לה זמן – ביום מלאת ימי טהרה, אלא שאם עבר היום עדיין נשאר חיובה עליה ולא פקע.

לדעה זו אם היתה כולה בהמשכה, יש אומרים שפסולה מדאורייתא (אמרי אש פו; לחם ושמלה רא סקמ"ד), אבל דעת רוב הפוסקים שאינה פסולה אלא מדרבנן (דברי חיים בפתיחה; בית שלמה יו"ד ח"ב סב; שו"ת רדב"ז ח"א פה. מובא בשבט הלוי ח"ב קג, וכן נקט שם לעיקר).

ב. יש מי שכתב שבשאיבה שאינה פוסלת אלא מדרבנן, כשרה אפילו המשיכוה כולה (עפ"י גדולי טהרה). ויש מפקפקים בזה להלכה (שבט הלוי ח"ב קג).

ג. מקוה שהיו בו כ"א סאה מי גשמים ונתן לתוכו י"ט סאה מים שאובים ופסלו, ועתה פתקו והמשיך כולו למקום אחר – לדעת הרמב"ם והשלחן ערוך (יו"ד רא, מד) כשר. והטור השמיט זאת.

ד. הרשב"א בתשובה (ח"ה ס) כתב שאין למשך ההמשכה שיעור. ויש אומרים שלשה טפחים, שפחות משלשה כלבוד דמי (עפ"י סמ"ק רצד; שו"ת הריב"ש פג קכה).

ב. לדברי רבי שמעון, אם הקדים האפר למים – כשר (ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו), אבל מצוה ליתן המים תחילה (מים חיים אל כלי. ולמדנו בגזרה שוה 'עפר' / 'עפר' מסוטה שיש ליתן המים תחילה. עתוס'). והכמים פוסלים (כשם שפוסלים בסוטה אם הקדים עפר למים, שלעולם המכשיר למעלה. והכתוב ונתן עליו מלמד שצריך לערב המים לאחר שיתן בהם העפר, ובכך יחזיר את המים שתחת האפר עליו). וכן סובר תנא דסתם מתניתין (כדברי רבי יוחנן).

א. כן הלכה, שאם הקדים אפר למים – פסל (רמב"ם פרה ט, א). וממשמעות המשנה נראה שאם יתן שוב אפר על המים – כשר. אבל מלשון הברייתא משמע שפסול ואין לו תקנה. וצ"ע (שפת אמת. ובחזו"א המובא בסמוך נראה לכאן שנקט שכשר).

ב. לדברי רבי שמעון, אפשר שאם נתן אפר ואחר כך נתן מים, אעפ"י שהפסיק הקילוה, יכול ליתן מים נוספים ולקדשם [ורק אם נתן מים ואח"כ אפר אין יכול ליתן שוב מים אם לא שיתן עליהם אפר נוסף – כי אין מי חטאת עושים מי חטאת]. ואפשר שכיון שהפסיק הקילוה שוב אין יכול לקדש ע"י הוספת מים (ע' חזו"א פרה יא, יב).

דפים יב – יג

יח. א. האם בית הפרס שנחרש עושה בית הפרס אחר?
ב. מה דינם של שותפים שתרמו מפירותיהם בזה אחר זה?
ג. האם תמורה עושה תמורה? האם ולד עושה תמורה?

א. לסתם מתניתין, אין בית הפרס (– שדה שנחרש בה קבר) עושה בית הפרס, ודלא כרבי אליעזר. הלכך בית הפרס שנחרש יש לחוש לשתי שדות מכאן ומכאן, כפי כיוון החרישה – כמלא המענה, כלומר מאה אמה לכל צד. שיערו חכמים שעד הנה ראיות העצמות להתגלגל ע"י המחרישה.

א. לדעת רבי אליעזר, פרש"י שכל ארבעת השדות הגובלים עם בית הפרס דינן כבית הפרס, גם אותן שאינן נמצאות בכיוון הליכת המחרישה (וכן משמע לכאן בפרוש רבנו גרשום). והתוס' חולקים על כך, ופרשו הם דברי ר"א שלעולם שדה שנחרש אליה בית הפרס נעשית כבית הפרס עצמו ואם יחרשו אותה לשלישית, תיעשה גם היא 'בית הפרס', וכן משלישית לרביעית והלאה (וע"ע במפרשי המשנה לאהלות יז, ב).

ב. 'מאה אמה' היינו מאה על מאה. (ר"ג, וכן מבואר ברמב"ם הל' טומאת מת יא. וע' אהלות יז, א ובר"ש ורא"ש; תורי"ד כתובות כה: חזו"א אהלות כג, ו ט י).

- ב. שנינו במשנתנו אין תרומה אחר תרומה. ופרשו בגמרא כרבי עקיבא שאמר שותפים שתרמו זה אחר זה – אין תרומת שניהם תרומה. אבל רבי אליעזר אומר: תרומת שניהם תרומה. וחכמים אומרים: אם תרם הראשון כשיעור – אין תרומת השני תרומה. ואם לא תרם כשיעור – תרומת השני תרומה.
- א. לפרש"י, לרבי עקיבא אף תרומת הראשון אינה תרומה, שכל אחד מהם גילה בדעתו שאין נוח לו בתרומת שותפו. והתוס' חולקים וסוברים שתרומת הראשון תרומה.
- ופרשו עוד (עפ"י רומיית המשנה בתרומות ג,ג) שתרם הראשון ברשות חברו, אבל בלא נתינת רשות מודה רבי עקיבא שתרומת שניהם תרומה במקצת, לפי חלקו.
- וי"א שבנתינת רשות לדברי הכל תרומת הראשון תרומה ותרומת השני אינה תרומה כל זמן שלא ביטל השני בפירוש שליחותו של הראשון, ומחלוקת התנאים אמורה בלא נתינת רשות (עפ"י ר"ש תרומות ג, וכתב שהגירסה בסוגיתנו משובשת).
- ב. לרבי אליעזר, תרומת שניהם תרומה במקצת, כל אחד לפי חלקו, אבל אין שותף יכול לתרום עבור חלק חברו בלא רשות, כמו שמיעטו (ע' קדושין מא:): מאתם (תוס').
- ותרומתו תרומה שאמר ר"א – אף מדאורייתא (חו"ב).
- ג. 'כשיעור' שאמרו חכמים, פרש"י דהיינו אחד מחמשים, אבל אחד מששים – תרומת השני תרומה. ולפרוש רבנו גרשום גם אחד מששים בכלל 'כשיעור' שאמרו חכמים. ובירושלמי (תרומות ג,ג) פרשו 'כשיעור' – כשיעור שתרם חברו, שכיון שתרמו שיעור זהה הרי עשה שליחותו וכיוון לדעתו (וכך פרש בכס"מ תרומות ד, ח דעת הרמב"ם).
- ד. הרמב"ם (תרומות ד, ח) פסק שאם היו ממחים זה את זה [שכל אחד סומך על חברו ומחזיק מעשיו לעשוי. כס"מ. והר"ש פירש 'ממחים' – בקיאים ומומחים לתרום. ורש"ס פירש בענין אחר] – תרומת השני אינה תרומה. ואם לאו; אם תרם הראשון כשיעור – אין תרומת השני תרומה, ואם לא תרם כשיעור – תרומת שניהם תרומה (כן הגיה הכס"מ, וכ"ה בדפוס ונציה. וכן נפסק בשו"ע יו"ד שלא, לה).
- ה. בזמן הזה שאין לתרומה שיעור, לעולם אין תרומת השני תרומה, שהרי הראשון כבר תיקן הפירות בהפרשת משהו (יו"ד שם. וע"ש בפוסקים לענין מעשר ששיעורו קצוב, ולעולם נחשב 'כשיעור').
- ו. יש אומרים (עפ"י הירושלמי) שלכתחילה אין לשותף אחד לתרום עבור חברו ללא דעתו, אבל אם תרם תרומתו תרומה [מלבד אם תרם השני אחריו וגילה דעתו שאין נוח לו בתרומת הראשון, שאז באנו למחלוקת התנאים], ויש אומרים שלהלכה אף לכתחילה תרום, ורק לפי דעת תנאים אחת אין לתרום ללא ידיעת שניהם (ע' שני פירושי הר"י קורקוס בדעת הרמב"ם שם בכס"מ, ונקט לעיקר כסברא אחרונה. ובשיטמ"ק כאן הביא מהתוס' כפירוש ראשון. והמאירי בגטין נא: כתב כתירוחן השני. וע"ע תורי"ד שם ובקדושין מא: ר"ש תרומות ג,ג; בהגר"א יו"ד שלא, פא).
- ג. תנן, אין תמורה עושה תמורה (ותמורתו – ולא תמורת תמורתו), ואין הולד עושה תמורה (הוא ולא ולד). רבי יהודה אומר: הולד עושה תמורה (יהיה לרבות).
- הלכה כחכמים.

דף יג

ט. אלו קדשים עושים תמורה ואלו אינם עושים?

שאלות ותשובות למסכת תמורה

אין עושים תמורה אלא בהמה שהיא קרבן יחיד הקרבה במזבח, לא עופות ומנחות, לא קרבן ציבור ושותפים, ולא קדשי בדק הבית. (רבי שמעון דרש מהאמור במעשר בהמה ולא ימירנו... – הרי זה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו; דוקא קרבן יחיד, וקרבן מזבח. וישנה דעת תנאים בברייתא (והיא דעת חכמים במשנתנו, ללשון אחת) הממעטת ציבור ושותפים מלשון יחיד האמור בפרשה (ע"ש" ותוס'), וקדשי בדק הבית מקרבן. אבל ר"ש סובר שגם הם בכלל 'קרבן').

א. כתב הרמב"ם (א), שאעפ"י שקרבן ציבור ושותפים אין עושים תמורה, הממיר לוקה הגם שלא הועילו מעשיו (וכ"מ בפירוש ר"ג לעיל ד: בלשנא אחרינא). ויש אומרים שתלוי הדבר במחלוקת אביי ורבא, האם לוקה אעפ"י שלא הועילו מעשיו אם לאו (ע' לקוטי הלכות; עמודי אור סא ועוד).

ב. נחלקו בימא (ג) האם פרו של אהרן עושה תמורה כיון שעיקר כפרתו לכהן הגדול, או שמא בכלל 'קרבן השותפים' הוא כי יש בו כפרה לכל הכהנים. וכן המסקנא. אמנם אילו של אהרן לדברי הכל עושה תמורה.

ג. למאן דאמר אין שוחטים את הפסח על היחיד, משמע (בימא נא. ובתוס') שאין פסח [ראשון] עושה תמורה לעולם, אף על פי שכעת נמנה עליו אדם אחד בלבד (עפ"י חו"א תמורה לה, יב).

ד. בכלל 'קדשי בדק הבית' שאין עושים תמורה, פרת חטאת (עפ"י גמרא להלן כ.). כמו כן מיעט רבי שמעון עולה הבאה מן המותרות שאינה עושה תמורה (כמעט שהוא דבר הבא מן החובה). ורבי אליעזר סובר שעושה תמורה [ולדעת שניהם עולה זו באה לנדבת יחיד, אבל למאן דאמר מותרות לנדבת ציבור הולכים, ודאי אינה עושה תמורה שהרי קרבן ציבור היא]. להלכה עולה הבאה מן המותרות הולכת לנדבת ציבור, הלכך אין עושה תמורה (לקוטי הלכות).

כ. מהו בין 'תמורת שמו' ל'תמורת גופו' במעשר בהמה?

תמורת שמו במעשר; קרא לתשיעי 'עשירי' ולעשירי 'תשיעי' ולאחד-עשר קרא 'עשירי' – למדו מן הכתוב שחלה קדושה על שלשתם. תמורה זו קריבה (הבקר – לרבות אחד עשר לשלמים), ונגאלת (במום, כשאר שלמים), ואינה חלה על דבר שאינו ראוי (כגון בעל מום, שאין קדושת הגוף חלה עליו. רש"י). יש אומרים שי"א שקראו עשירי חלה עליו קדושה כמעט אפילו בעל מום [ופירוש הגמרא 'שאינו ראוי' – שאינו ראוי למעשר, כגון לקוח או שכבר נתעשר] (עפ"י אור שמח בכורות ה, ב. וע' חו"ב).

ואילו תמורת גופו במעשר אינה קריבה (גזרה שוה מבכור, ובבכור נאמר הם – הם קרבים ולא תמורתם), ואינה נגאלת (והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל), וחלה על דבר שאינו ראוי (בעל מום, אתנן ומוקצה (ר"ג) – כמעט, ונאכל בקדושת מעשר, שלא ישחט באטליו ולא ישקל בליטרא. רש"י). לדברי רבי, לכך שנה הכתוב דין תמורה במעשר, שלא תאמר הואיל ויצא לידון בדבר החדש, בתמורת שמו, אין בו אלא חידושו בלבד (ולא יעשה תמורה כלל, אי נמי חלה תמורתו אף על דבר שאינו ראוי (ע"ש" ותוס').

קרא לאחד עשר עשירי, נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה (בכורות ס"א) האם עושה תמורה אם לאו, מפני שהוא עצמו 'תמורה'. ובספר שפת אמת נסתפק למ"ד עושה תמורה, האם תמורתו קריבה אם לאו. (ע' בחדושי הגר"ר בנגיס ח"א נה, יב שצדד לבאר סוגינתו שבא הכתוב לומר שתמורת שמו עושה תמורה. וצ"ע שפ"ט הגמ' לא משמע כן, וגם נחית לפלוגתא דתנאי. וגם רבי קראה 'תמורה' ונראה יותר ששיטתו כרבי יהודה שאין עושה תמורה וכמ"ש"כ הגר"ס, וכן צדד השפ"א לדייק מהברייתא מדלא קתני 'תמורת שמו עושה תמורה ותמורת גופו אין עושה תמורה').

ובתשיעי שקראו 'עשירי' לדברי הכל אין עושה תמורה, שאין תמורה עושה תמורה (חו"א בכורות כו, ג).